

Vajúdó mezőgazdaság-politika, vidékfejlesztés és megmaradás Szerbiában

„Élni, és élni hagyni”
(német szállóige)

A délvidéki (vajdasági) magyarok létkérdése és megmaradása 1920–1960 között szinte kizárólag a mezőgazdaság helyzetével volt összefüggésben. Az 1960–1990 közötti időszak sokat ígérő délibábos lehetőségekkel bátorította a magyarokat is az erőltetett, gyorsított iparosítási, a vidéket is civilizációs javakhoz juttató politikájával. S valóban, a magyarok is támogatták az iparosítási és az ilyen alapú vidékfejlesztési politikát. Ez a politika a magyarlakta vidéken és településeken közel sem volt olyan tökéletes (korszerűtlen ipari üzemek), mint a legtöbb szerb településen. Nem volt olyan a települési hálózat felöltsége tekintve sem. Ebből kifolyólag a magyarlakta településekről mindig aránytalanul sok fiatal vándorolt külföldre (agrár túlnépesedés). Akik maradtak, sajnálták, akkor szerencsétlennek tartották a távozókat. Úgy érezték, hogy a titói politika kedvezményezettjei. („Ha helyzeti előnyöd van, amennyire csak lehet, fejd a Nyugatot, fejd a Keletet!” – politikája.) Ma a távozókat sajnálnak bennünket.

A gazdasági és pénzügyi életben azonban semmit sem adnak ingyen. Az adakozó, kölcsönző, hitelező tőkés emlékezőtehetsége emberöltőig tart, s addig nyugta nincs, amíg pénzét vissza nem kapja. (Teszem hozzá, a gazdaságtörténet azt mutatja, hogy valamilyen azonos vagy más formában, mindig is visszakapta.) Szerbia esetében is ez történt és történik, mert a visszakapás folyamata még korántsem zárult le! A pénz visszaszerzése folytatódhat végtelen idejű nyomásgyakorlással, újabb gazdasági kedvezmények és politikai előnyök kicsikarása érdekében. Annál is inkább, mert mára Szerbia termelési és kereskedelmi lehetőségei a világpiacon, ennek keretén belül az európai piacon, sőt az egységes európai piacon belül, még a balkáni térség piacán is, sta-

tisztikai tévedési szintre zsugorodtak (szoktam mondani, hogy egy láda aszalt szilva és lyukas málna országa lett).

Szerbiának nincs többé ipara, ennek keretén belül a feldolgozó ágazatainak a legtöbbje is megsemmisült. Létezik még egy szűk mértékű, szűk keresztmetszetű, rendkívül foghíjas élelmiszer-feldolgozóipari ágazat a belgrádi, újvidéki és niši agglomerációban. Szerbiában van kiskereskedelem, de az többé nincs, vagy belátható időn belül nem lesz szerb vállalkozói kezekben, megsemmisíti a tőkeerős üzletláncból, a multinacionális, monopolista kereskedelmi bevásárlóközpontok külföldi kezekben lévő hálózata.

Szerbiában a feketekereskedelemről és egyéb szolgáltatásokról él hihetetlen számú ember. Ez azonban közép-ázsiai (afganisztáni), középkori jellegű. Mindenesetre adózást megkerülő, „ügyeskedő”. A meglévő ipari, kereskedelmi és más szolgáltatási üzemek vagy egységek adózási székhelye 1990–2010 között Belgrádba költözött. S most vagyunk a szemtanúi annak, hogy a még vidéken lévő termelőüzemek gépparkját is (mint 1945–1950 között) elszállítják, áttelepítik Belgrádba és környékére azzal a megindokolással, hogy a termelőkapacitás közelebb legyen a piachoz.

Hatalmas északi vidéki térségek a Vajdaságban civilizációs termelőjavak nélkül maradnak. Esztelenség, amit azzal indokolnak, hogy Belgrádban és környékén is van jócskán „olcsó és szakszerű munkaerő”. A magyarlakta vidékek, települések elnéptelenednek, elöregednek, romvidékké, roncsteleppé válnak.

A még szülőföldjén megmaradt magyarok szempontjából a gazdasági helyzet emlékeztet az 1920-as évekre, amikor a népesség túlnyomó része csak a mezőgazdaságból élt. A hely-

zet mégsem azonos, mert mégis tízezrek kapnak valamennyi nyugdíjat, amit ők „nyögdíjnak” neveznek a titói „áldott” korszak örökbe hagyott adományaként. Ebből tartják el munkaképes felnőtt gyermekeiket és igen gyakran az unokákat is, azzal, hogy elkezdtek önálló mezőgazdasággal foglalkozni.

Bár az ipar szinte teljesen megsemmisült, a mezőgazdaság részesedése a nemzeti jövedelem megtermelésében korántsem olyan nagy, mint azt feltételeznénk. A tőkeerős nyugati termelők átengedik a kereskedelmi árrés egy részét, szolgáltatásokat rendelnek. Az „eladott”, külföldre távozott fiatalok is évente 5 milliárd eurót küldenek haza hozzátartozóiknak (tíz év alatt 46 milliárd eurót, Szerbia e tekintetben a világelső közé „verekedte fel” magát). Ez a nemzeti jövedelem tartóoszlopát, gerincét képezi. Óriási, de kihasználatlan és kihasználhatatlan pénzekről van szó. E pénzek arra jók, hogy az élelmiszerek árát jóval magasabb szinten tartják, mint az indokolt lenne, ez megfizethetetlen a szegények számára (ezért válnak önellátókká). Az élelmiszereket azok veszik meg, akik külföldről adományt, vagy eltartást kapnak.

A mezőgazdaság részesedése nemcsak a nemzeti jövedelem megtermelésében alacsony, de az összes befektetések százalékában is. Jugoszláviában és Szerbiában esztelen beruházási politika folyt és folyik azóta, amióta létezik.

Szerbiában a szegények száma (azoké, akik önellátók a mezőgazdaságból) hihetetlen gyorsan nő: ezek azok, akik azelőtt és most sem élvezik a régi rendszer örökségbe kapott szűkös adományait, de nem adták vagy adhatták el (a legkülönbözőbb okokból kifolyólag) sem magukat, sem gyerekeiket a nyugati munkaerőpiacon.

„Nyomorból” élnek, ezek nem cigányok, hanem a magyarok jelentős része.

A mezőgazdasági termékek ára és a mezőgazdaságot ellátó ipari termékek növekvő ára közötti különbség – az állandóan nyitott árólló – csak annyira érdekli őket, hogy naponta megállapítsák: „jaj de drága a kenyér”, „jaj, nem tudjuk megvenni a gyerekeknek még a tejet sem” stb. (Pedig a termékek ára maximált.)

Az árólló problémája a szerb nagybirtokosokat érdekli!

A délvidéki (vajdasági) magyarokat 1920-1945 között aránytalanul nagy adók sújtották, de még-

is talpon maradtak és megmaradtak, a mezőgazdaságnak köszönhetően. Most azonban sokkal veszélyesebb a helyzet.

Tízezerszámra bocsátottak el magyar munkásokat az iparból, kereskedelemről, szolgáltató ágazatokból – sőt még a mezőgazdasági birtokokról is!

A magyarok a létminimum felé sodródnak önellátásra szorultságukban. A létminimumot, természetesen, a kor által meghatározott és megkövetelt igény szintje függvényében kell értelmezni. Ez azt jelenti, hogy az öreg nemzedéknek legyen enni- és orvosságra valója, az utódnemzedéknek meg korszerű szakképesítésre valója egy háztartásban. Ám, mit lehet tenni, amikor nem kell a magyar munkaerő?

A szerb állam hatalmas mezőgazdasági óriásbirtokokat hozott létre. Több is meghaladja a 100 000 hektáros nagyságot.

Ezek a szerbek által kiválasztott szerb oligarchák kezében vannak.

Ezek a latifundiumok (mezőgazdasági óriásbirtokok) tovább növekednek és erősödnek azáltal, hogy gazdáiknak előjoguk van a még állami kézben lévő földek bérbe kapásánál is. Jogosultak minden állam által nyújtott előnyre, kedvezményre, kamatmentes vagy kedvezményes kamatú kölcsönre, bankhitelre, kiviteli támogatásra, beszállítói vámkedvezményre stb.

Ebben a helyzetben a szerb politikusok, de velük együtt a magyar kisebbségi politikusok is, a családi gazdaságot ajánlják megélhetésként.

Hogy mit is ajánlanak?

Saját népünknek a létminimumot!

Az ilyen politikához nem kell sok ész, mert azt ajánlja, ami már így vagy úgy valóság, megvan. Ez még mindig a felemelkedésnek csak a kezdőpontja, amelytől a legnehezebb elrugaszkodni.

Az igazi kérdés az agrárpolitikában az, hogy egy mezőgazdaságban dolgozó hány másutt dolgozót tud élelmezni. Ezen belül a mezőgazdasági óriásbirtokon dolgozók hány nem mezőgazdaságban dolgozónak tudják megteremteni az ételmezt? Persze, kérdés az is, hogy a mezőgazdasági törpebirtokok mire képesek. Valóban csak önellátásra, mint 1920-ban, vagy ennél többre? A piac közelsége, a birtokok nagysága, a termelőeszközök korszerűsége és termelékeny-

sége, a hitelezési politika – mind–mind elsőrendű kérdések. Ettől függ a vidék népességeltartó és -megtartó ereje. Ezeknek a tényezőknek a sorrendjén belül több stratégia létezik. Csakhogy Szerbiában nincs semmilyen mezőgazdasági és vidékfejlesztő stratégia. Van ugyan kisebbségellenes stratégia, de ezt nem tekinthetjük vidékfejlesztő stratégiának. A kisebbséglakta területek dezinvestálása (ilyen körzetekben nem alkalmazunk beruházást, nem fejlesztünk) a vidékfejlesztési stratégia egységes jellegének tagadása, megbontása. Nem lehet működtetni.

S valóban ez is történik Szerbiában. A vajdasági magyarok családi gazdaságával szembeállítja a szerb oligarchák monokultúras tömegtermelésre ráállt nagybirtokait, de úgy, hogy a családi birtokot az önellátás felé taszítja, a nagybirtokokat meg állandóan erősíti, feltőkésíti, tovább növeli. Nem ad esélyt a harmadiknak, a kooperációs lehetőségnek (ami megvolt és jó volt a szocializmusban, megsemmisíteni igyekeznek, s teszi ezt nagy sikerrel). Ezért kisebbségellenes is. Ilyen stratégia hol ad lehetőséget a foglalkoztatásnak, az ésszerű, jövedelmező munkának?

Állítólag „a táj jellegéből kifolyólag” a magyaroknak az a jó, ha kisbirtokon biokertészettel és gyümölcsészettel, környezetkímélő tájgazdálkodással foglalkoznak, de ugyanazon a tájon a szerbeknek meg a monokultúras tömegtermelésre berendezkedő gazdálkodás a jó. Furcsa kártyaleosztás! Az egyiknek ez a táj, ez a vidék így népességeltartó és népességmegtartó, a másiknak nem! Egy és ugyanazon táj!

Ennek a leosztásnak magától értetődően az a célja, hogy a magyarlakta vidékek elnéptelenedjenek. A családi gazdaságok nem lehetnek gazdaságosak, s számtalan eszköz áll a másik fél rendelkezésére, ha itt valaki „okoskodik”, „kapálózik”, hogy keményen megrendszabályozza, és visszatérítse az önellátó, alacsony igényeket kielégítő keretbe.

A munkanélküliség előidézésének, a közöség belső és külső viszonyai és kapcsolatai szétzilálásának nagyon sok módszere van, és ez nemcsak a szerb állam, de a szerb oligarchák kezében is ott van. Használják is szorgalmasan, ha valami érdekeik útjában áll. Márpedig minden, ami a kisebbséglakta vidékhez kötődik, az útjukban van, és azt eltíporják maffiás „jogi” eszközzel

vagy mezőgazdasági erőgéppel. Csak a nemzetközi erőviszonyok fékezik meg, tartják vissza erőszakosságukat, semmi más.

Magától értetődő, hogy a magyarok törpebirtokain is lehetne intenzívebb és termelékenyebb a munka, a termelés. Ehhez kedvezményesített agrárhitel kellene, csakhogy ehhez nem fűződik érdeke sem a szerb államnak, sem a szerb nagybirtokos oligarcháknak. Érdekek éppen ellenkező: ezek maradjanak önellátók, lassan menjenek tönkre és e kisbirtokokat is adják el. Maradjanak csak tőkeszegények, a piactól elzárva, árujuknak piacot ne tudjanak szerezni, ne tudjanak olcsón termelni, legyenek képtelenek a nemzedékcserére (fiatalítani ne tudjanak). Nyilvánvaló tehát, hogy ezek a családi gazdaságok árutermelésre képtelenek, a fizetőképes helyi keresletnek sem tudnak eleget tenni, foglalkoztatásra képtelenek, alacsony jövedelemszintjük elriasztja az utódot attól, hogy átvegye az apai örökséget. A szerb oligarchák óriásbirtokaik egyik vagy másik részét bármikor átállíthatják biokertészetre, gyümölcsészetre, biogazdálkodásra, hogy ezáltal bármelyik vállalkozni próbáló családi gazdaságot ismét visszautasítsák az önellátó, igénytelen létminimum kerékvágásába. Ebből a világból számukra nincs menekvés. Még nagyobb problémák jelentkeznek azoknál, akik állattartással, állattenyésztéssel szeretnének foglalkozni a családi gazdaságban.

Szerbiában a háztáji állattartás és állattenyésztés olyan messzire került a piaci jellegű árutermeléstől, hogy európai uniós és állami támogatás (?) nélkül lehetetlen talpraállítani. Még arra is képtelen, hogy helyi piacra termeljen, a titói szocializmusban például egy Kispiac évente tízezerrel termelte a hízóállatokat a húsfeldolgozó üzemek számára.

Mára az Európai Unió rendkívül magasra emelte a piaccgazdálkodási követelményeket az állattartás, állattenyésztés, a piaci jellegű árutermelés tekintetében. Ezeknek a követelményeknek családi gazdaság nem tehet eleget, mert tőkeigényes beruházásokról van szó. Kevés az az államilag előjogosított, feltőkésített szerb nagybirtok is, amely ennek eleget tudna tenni, s kiverelkedné magát legalább az európai piacra.

Az ország húsbehozatalra szorul, mert képtelen fejleszteni, korszerűsíteni a családi gaz-

daságtól és nagybirtoktól kezdve a kereskedelmi árusításig az egész vertikumot.

A családi gazdaságok valóban önellátói szintre zsugorodnak (a szomszéd- vagy rokonellátás végső határáig). Nem is lehet ez másként, mikor a konyhai moslák az alapanyag.

Az állattartást és állattenyésztést nem lehet piaci árutermelői szintre emelni korszerű követelményeknek megfelelő hús- és élelmiszerfeldolgozó üzemek nélkül. Csakhogy ezek a balkáni beháború alatt teljesen tönkrementek: ingyen termeltek a harctérnek, állóeszközüket szétlopták, és a végén likvidálták őket.

Az egész vertikumnak óriási szüksége lenne az idegen tőkére!

Az pedig nem jön! Monopólium uralkodik a piacon. A termékek ára magas, mert a lakoságnak az a része, amely külföldi támogatást kap, fizetőképes keresletet formál a monopóliumok számára.

Nyilvánvaló, hogy azok a magyar családi gazdaságok, amelyek a mezőgazdaság és állattenyésztés minden területén nem kapnak kedvezményesített hitelt, sőt, térítésmentes támogatást sem (ahol az indokolt lenne), piacbiztos kooperációs lehetőséget a kereskedelmi és élelmiszeripari vertikumban - nagyon rövid idő alatt megfognak szűnni. Ezen a szinten nem fog náluk nemzedékváltás történni.

Előregednek és megszűnnek létezni, mert többé nem érdemes vele foglalkozni (még önellátói szinten sem).

A közeljövőben már láthatóvá válik, hogy mennyire képes a szerbiai mezőgazdaság-politika összefogni a többi közép-európai országgal, így Magyarországgal is. Kárpát-medencei európai régiós kooperációra lenne szükség. Ebben megtalálhatnák a helyüket a családi gazdaságok a határ mindkét oldalán.

